

Kultura govora v študijskem programu Slovenski jezik in književnost (UM FF¹)

Melita Zemljak Jontes

Jezikovna kultura

Jezik je nepogrešljiv segment človekovega vsakdana, ne glede na oblike in vrste, ki jih uporabljamo (Zemljak Jontes 2014: 9). Pri tem je nujno skrbeti za jezikovno kulturo, ki je, po Kalin Golob (1996: 15), sestavina teorije knjižnega jezika in se je izoblikovala kot nasprotje samovoljnemu posegom v jezik, ki niso upoštevali jezikovne resničnosti in zakonitosti, danih v jeziku. V ožjem pomenu besede predstavlja (prav tam: 13) dobro oz. slabo rabo jezika ter (ne)upoštevanje slovničnih, pravopisnih, pravorečnih in sporočanjških pravil, v širšem pomenu besedne zveze pa jo pojmuje kot poseben del teorije knjižnega jezika, ki jo je v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja teoretično razvil Praški lingvistični krožek. K sodobnim nalogam jezikovne kulture po Kalin Golob sodi obravnava knjižnega jezika (in drugih socialnih zvrsti, če neknjižni elementi prodirajo v knjižni jezik in s tem morebiti spreminjajo jezikovno kodifikacijo), usmerjene so v popularizacijo jezikovne kulture (Kalin Golob 1996: 40–43), tudi v medijih (npr. Valh Lopert 2005). Poudariti pa je vendarle treba, da se termin jezikovna kultura, ki zajema tako kulturo pisanja kot kulturo govora, ne more nanašati zgolj na knjižni jezik, temveč je pomembno prisoten tudi v neknjižnih zvrsteh jezika, še posebej v govorjenih besedilih, v katerih je govor osnovna oblika komunikacije.

Govorni razvoj in sporazumevalna zmožnost

Govor je človekova dejavnost, ki je pomembna predvsem zaradi sporočevalne oz. komunikacijske vloge jezika. Deluje na izrazni ravni s pomočjo slušnega prenosnika, zato je izrednega pomena, da se otrok od rojstva uri v komunikaciji in da mu okolica pri tem zagotavlja govorno podporo in zgled. V razvoju posameznika opravlja govor individualno vlogo, pri komunikaciji z okolico pa družbeno (Zemljak Jontes 2017: 42–43). Razvoj govora delimo na predjezikovno obdobje z zgodnjim zaznavanjem in razumevanjem govora, tvorbo prvih glasov, gest in nebesednih odzivov, in na jezikovno obdobje, ko pride do tvorbe prvih besed, izražanja pomena in tvorbe različno dolgih in različno strukturiranih stavkov, ki preraščajo v besedila (prav tam: 43). Govorni razvoj otroka v predšolski

1 UM FF – Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

dobi pomembno vpliva na njegov celostni govorni razvoj tudi v šolskem obdobju in se kaže v samem usvajanju ter razvijanju sporazumevalne zmožnosti posameznika. Gre za t. i. komunikacijski pristop k usvajanju jezika (Skela 2005 v Vogel 2015: 177; Skela 2010) z besedilom kot izhodiščem in s sporazumevalno dejavnostjo kot osnovno, ključno metodo dela, katere temeljni cilj je vzgojiti čim bolj učinkovitega uporabnika jezika. O pomenu sporazumevalne zmožnosti v slovenskem izobraževalnem sistemu so didaktiki slovenskega jezika in/ali književnosti pisali že v osemdesetih letih 20. stoletja in še posebej kasneje (Kunst Gnamuš 1984, 1991, 1992; Lipnik 1994a, 1994b; Lipnik in Matić 1993; Krakar Vogel 2004; Zadravec Pešec 1994; Pulko 2007). Temelj t. i. komunikacijske didaktike predstavlja dialoška oz. interakcijska teorija pomena (Kunst Gnamuš 1992: 8), iz česar izhaja predstavitev drugačnega pogleda na pouk slovenščine (Križaj Ortar, Bešter, Kržišnik 1994). Načine razvijanja sporazumevalne zmožnosti v šolskem sistemu in njene pomene izpostavi in natančno predstavi tudi Pulko (2007: 36–37). Bešter Turk (2011: 127) omenja razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem jeziku kot enega izmed temeljnih ciljev pri predmetu slovenščine na vseh stopnjah obveznega izobraževanja (Zemljak Jontes 2017: 43–45).

Šola kot ustanova za usvajanje jezika

V slovenskem formalnem vzgojno-izobraževalnem sistemu poteka ciljno usmerjeno izobraževanje o jeziku s pridobivanjem komunikacijskih kompetenc sistematično od vrta, še posebej pa od vstopa v osnovno šolo, kar je zapisano (in s tem uzakonjeno) v kurikulumih. Poleg v sistemu značilne horizontalne povezanosti znotraj posamezne stopnje šolskega sistema je nujna, čeprav morda premalo prisotna, vertikalna povezanost med posameznimi stopnjami šolskega sistema. Vprašanje jezika je posebej izpostavljeno na predmetnem področju slovenščine, na drugih predmetnih področjih pa je še vedno opazen velik manko. Nujno je, da je zavedanje o pomenu jezikovnokulturnih (torej tudi govornih) kompetenc v šolski praksi vseskozi prisotno kot ključno za vzpostavitev in dvig jezikovne kulture posameznika ter določene šolske skupnosti, ne glede na predmetno področje (Zemljak Jontes 2014: 41).

Kultura govora v študijskih programih Slovenski jezik in književnost

Prispevek prinaša vpogled v vsebine kulture govora in nekatere pristope k njeni obravnavi (cilj teh pristopov je čim uspešnejše usvajanje sporazumevalne zmožnosti v študijskem procesu), in sicer na primerih prvostopenjskega eno- in dvopredmetnega študijskega programa Slovenski jezik in književnost Filozofske fakultete Univerze v Mariboru,

s pregledom splošnih kompetenc pa tudi drugostopenjskega eno- in dvopredmetnega pedagoškega ter drugostopenjskega dvopredmetnega nepedagoškega študijskega programa Slovenski jezik in književnost Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in tretjestopenjskega študijskega programa Slovenistične študije.² V analizo splošnih in predmetnospecifičnih kompetenc, ki zajemajo kulturo govora, smo vključili študijske programe, veljavne za študente, v prvi letnik vpisane v študijskem letu 2018/2019, in za študente, ki bodo v 1. letnik študijskih programov vpisani v študijskem letu 2019/2020, za tretjestopenjski študij pa študijski program, ki je veljaven za študente, v študijskem letu 2018/2019 vpisane v 1. letnik. Analiza učnih enot zaradi obsežnosti raziskave predstavlja ugotovitve o vključenosti kulture govora zgolj v učnih enotah, ki obravnavajo jezikoslovne vsebine eno- in dvopredmetnega prvostopenjskega študijskega programa Slovenski jezik in književnost.

Kultura govora in splošne ter predmetnospecifične kompetence

Eno- in dvopredmetni prvostopenjski študijski program Slovenski jezik in književnost kot učne izide oz. kompetence diplomantov navajata splošne in specifične kompetence, ki se nanašajo na celotno usvajanje govorne kompetence, tako teoretično kot praktično, pri čemer študenti razvijajo sposobnosti za argumentirano, strpno in jezikovno kultivirano izražanje lastnih strokovnih stališč v govorjenih in pisanih besedilih. Predmetnospecifične kompetence izhajajo iz celotnega programa, ki na podlagi obveznih vsebin ponuja temeljno ogrodje slovenističnih znanj, z izbirnimi vsebinami pa omogoča pridobivanje specialnih znanj in širjenje nabora specifičnih kompetenc. Predmetnospecifične kompetence vključujejo tudi usvajanje govorne kompetence, omogočajo celotno obravnavo in so eksplicitno izražene kot poglobljeno poznavanje ter obvladovanje sodobne jezikovne norme v govorjenih in pisanih besedilih, funkcionalno obvladovanje pomenske in oblikovne ravni jezikovnega sistema ter sposobnost aktivnega odzivanja na aktualne jezikovne in kulturnopolitične izzive sodobnega časa, natančneje pa jih opredeljujejo posamezne učne enote.

Vsi trije drugostopenjski študijski programi Slovenski jezik in književnost nadgrajujejo splošne in predmetnospecifične kompetence prvostopenjskega študija, tudi govorne, tako da so študenti sposobni posredovati znanje o oblikovanju govorjenih in pisanih besedil ter intenzivno ugotavljati možne povezave med vidiki predmetnega znanja in njihovo uporabo v vzgojno-izobraževalne namene, diplomanti nepedagoškega študijskega programa pa v nepedagoških poklicih.

2 Študijski programi Slovenski jezik in književnost: <http://www.ff.um.si/oddelki/slovanski-jeziki-in-knjizevnosti/studijski-programi.dot> (Dostop: 20. 3. 2019).

Tretjestopenjski študijski program Slovenistične študije študentom omogoča poglobljeno spoznavanje prepletenosti govornje rabe jezika z družbenim, mentalnim in fizičnim svetom, v katerem poteka raba jezika, in posledično razumevanje razmerja med diskurzom ter drugimi družbenimi elementi in konkretno premišljeno rabo; omogoča premišljeno delo z govornimi besedili, saj študenti usvojijo zapletene postopke zbiranja in transkribiranja govornega gradiva za raziskovalno delo ter teoretične temeljne in zahtevnejše značilnosti zapisa govornih besedil, ki temeljijo na slušnih in instrumentalnih zakonitostih.

Kultura govora v učnih enotah eno- in dvopredmetnega študijskega programa prve stopnje Slovenski jezik in književnost

Govornokulturne kompetence se kot temeljne vsebine, s cilji in predvidenimi študijskimi rezultati, najpogosteje pojavljajo v učnih enotah jezikoslovnih vsebin prvostopenjskega študija, kar je glede na cilje prvostopenjskih študijskih programov sploh, torej usvojiti temeljno strokovno védenje, pričakovano. Eksplicitno je usvajanje govorne kompetence, s teoretičnim in/ali praktičnim delom, zapisano v osmih učnih enotah obveznih in/ali izbirnih vsebin (predstavitev po učnih enotah zajema zgolj vsebine, nanašajoče se na govor), implicitno pa je prisotno v večini učnih enot, vsaj z različnimi oblikami dela, npr. s predstavitvijo seminarske vaje/naloge, skupinskim delom ipd.

Temeljna učna enota za usvajanje pravorečne knjižne norme je vsekakor Fonetika in fonologija (E)/Slovenski knjižni jezik 1 (D), obvezna, 1. letnik.³ Vsebinsko zajema naslednje sklope: pravorečje in pravopisje – teoretski okvir; osnove fonetike in fonologije (razmerje glas – črka: zapisovanje glasov in glasovna vrednost pisnih znamenj); glasoslovje slovenskega jezika (samoglasniški in soglasniški sestav slovenskega jezika); pravorečna norma in pravila; osnove stavčne fonetike; praktične vaje iz pravorečja; slovenski jezik, jezikovna zvrstnost; norma slovenskega knjižnega jezika na glasoslovni ravni; osnove ortoepije, ki so povezane tudi z ortografijo; posebne izgovorne težave pri slovenskih knjižnih samoglasnikih in soglasnikih; posebne glasovne zveze; pisna jezikovna norma (v povezavi z govorom); reševanje praktičnih primerov med rabo in normo. Študenti naj bi pridobili poglobljeno znanje in razumevanje pravopisne in pravorečne normativnosti; izoblikovali naj bi si predstavo o razmerju glas – pisno znamenje; pridobili naj bi funkcionalno znanje stavčne fonetike in pisnih korelatov (ločila, členjenost idr.); znanje naj bi znali uporabiti v stvarnih sporazumevalnih položajih. Usvajanje vsebin poteka s predstavitvijo vsebine, ob spodbujanju študentov k problemskemu pristopu

3 E označuje enopredmetni, D pa dvopredmetni študijski program; navedeno je, ali je učna enota po predmetniku obvezna ali izbirna in v katerem letniku študija se izvaja.

in praktičnemu reševanju načrtovanih specifičnih vsebin, z uporabo metod slušne in artikulacijske fonetike, s spodbujanjem študentov k aktivnemu soustvarjanju in vključevanju v poglobljene vsebine ter h kritični presoji, z uporabo metode referata, diskusije. Med dobrodošlimi vajami in kot drugačen način ocenjevanja izstopa bralna vaja.

Učna enota, ki že v samem imenu poudarja kulturo govora, je Kultura govornega in pisnega izražanja (E)/Kultura pisnega in ustnega izražanja (D), izbirna, 1. letnik. Vsebinsko izpostavlja temeljne naloge jezikovne kulture, razloge za kultiviranje jezikovnega izražanja, merila vrednotenja v jeziku, merila splošne uveljavljenosti jezikovnega sredstva, jezikovno dinamiko in odnos do inovacij v jeziku, vrste in vzroke jezikovnih sprememb ter njihovo uveljavljanje v zbornem jeziku. Povzema in povezovalno nadgrajuje znanja, pridobljena pri Fonetiki in fonologiji (E)/Slovenskem knjižnem jeziku 1 (D), in poudarja praktično rabo jezika (jezikovna in komunikacijska kompetenca govornega, menjavanje govornega koda, sporazumevanje: komunikacija, besedno in nebesedno komuniciranje) – z analizo izbranih besedilnih vrst, ob katerih študenti spoznavajo problematiko govornega in/ali pisnega oblikovanja. Med temeljnimi cilji in kompetencami učne enote so seznanitev s slovenskim jezikom kot kulturnim dejavnikom, z odnosom do jezika, z jezikovno dinamiko in normami, ki jezik določajo in ga oblikujejo, študenti pridobijo poglobljeno teoretično in praktično znanje o kulturi govornega in pisnega izražanja ter se učijo oblikovati kritičen odnos do usvojenega, naučijo se pisno oblikovati in govorno predstaviti izbrane besedilne vrste, usvojeno znanje o oblikovanju govornega in pisnega besedila pa jim omogoča nadaljnje strokovno delo (pisanje seminarskih vaj/nalog, zaključnega dela, samostojne govorne predstavitve ali govorne predstavitve zapisanih del), kar predstavlja sestavni del prenosljivih/ključnih spretnosti študenta. Usvajanje vsebin poteka s klasičnim frontalnim, skupinskim in individualnim delom ter z delom v spletni učilnici, za govorno izražanje pa so še posebej značilne metode referata, razlage, prikazovanja in študije primera. Seminarsko vajo študenti pripravijo pisno in jo obvezno predstavijo še ustno.

Navajam nekaj primerov dejavnosti, s katerimi skušamo dvigniti kulturo govornega izražanja in smo jih s študenti izvajali v več zaporednih letih. Študenti so jih sprejeli z zanimanjem, nekatere (npr. nenapovedan govorni nastop) sprva s strahom in zadržano, kasneje pa s hvaležnostjo, saj so jim omogočile vpogled v lastne nedoslednosti ali neustrezno rabo govornega knjižnega jezika in možnost za popravke. Primeri dejavnosti: študenti ob časovno omejenem opazovanju fotografije iščejo ključne besede in jih zapišejo, o izbranem se pogovorimo in ugotavljamo podobnosti in razlike, izpostavimo pomen besedne in nebesedne komunikacije; teoretični vpogled v segmente besednega in nebesednega komuniciranja in za tem kratka, nenapovedana priprava do največ 3-minutnega govornega besedila ter njegova predstavitev, kolegi študenti jo individualno ocenijo ob vnaprej pripravljenem ocenjevalnem obrazcu (vključujoč elemente besedne in nebesedne komunikacije), temu pa sledijo njihovi argumentirani govornjeni komentarji

nastopajočemu; poslušanje oz. ogledi radijskih, televizijskih idr. oddaj, čemur sledijo argumentirani govorjeni komentarji o govornem izražanju; t. i. 5-minutke: študenti morajo za domačo nalogo opazovati pisno in/ali govorno izražanje v komunikacijskih situacijah, v katerih je treba zaradi javnega in uradnega položaja upoštevati zakonitosti knjižne norme, pa jih tvorci besedil ne, poiskati morajo ustrezne rešitve, tudi strokovne, ter vljudne možnosti za posredovanje ustreznih rešitev tvorcem besedil.

Cilj učne enote Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje (E in D), obvezna, 1. letnik, je med drugim oblikovanje samostojnih govorcev z razvito jezikovno zmožnostjo v slovenščini in drugih jezikih. Med predvidenimi študijskimi rezultati velja izpostaviti skupinsko delo študentov pri poglobljanju védenja o pravih tvorbe besedil, posebej pri jezikovni rabi v medijih (pisnih, govornih), kar vpliva na splošno govorno kulturo javnega sporazumevanja; študent (tudi govorno) poroča o uspešnih govornih uprizoritvah umetnostih besedil v slovenskem jeziku in kritično (tudi govorno) analizira gledališke uprizoritve.

S komunikacijsko kompetenco se študenti posebej natančno srečajo pri učnih enotah Pragmatično jezikoslovje (E)/Slovenski knjižni jezik 3 (D), obvezna, 2. letnik, in Sporočanje (E), obvezna, 2. letnik. Pragmatično jezikoslovje (E)/Slovenski knjižni jezik 3 (D) izpostavlja opredelitev jezikovne pragmatike, komunikacijska načela, jezikovno sporazumevalno zmožnost, teorijo govornih dejanj, razrede govornih dejanj po različnih avtorjih, večfunkcijskost govornih, komunikacijskih dejanj. Cilji učne enote so med drugimi namreč, da študent prepozna sporočanjejski položaj in ga ustrezno ovrednoti ter glede na okoliščine oceni ustreznost, učinkovitost besedila in prepozna, ali udeleženec upošteva komunikacijska načela ali ne; študent spreminja sporočanjejske okoliščine in temu ustrezno (pre)oblikuje besedilo/diskurz, ugotavlja razlike med besedili/diskurzi besedila, potek diskurza pa vrednoti tudi glede na medkulturne razlike med udeleženci komunikacijskega stika in glede na ustreznost v vsakem posameznem komunikacijskem stiku. Gre za pridobivanje in nadgrajevanje jezikovne zmožnosti (slovnične pravilnosti in pragmatične ustreznosti), tudi v govorjenih besedilih. Učna enota Sporočanje (E), obvezna, 2. letnik, omogoča študentu poglobljeno znanje o izbiranju, umeščanju in povezovanju jezikovih prvin v sklopu sporazumevanja z jezikom, tako da spozna načine razvijanja teme in sporočanjejske sloge ter je zmožen besedila samostojno tvoriti in jih razumeti.

Kulturo govora posebej poudarjajo še nekatere druge učne enote, ki se osredinjajo na vsebine različnih jezikovnih ravnin in jezikoslovnih disciplin. Učna enota Skladnja (E)/Slovenski knjižni jezik 4 (D), obvezna, 3. letnik, tako izpostavlja skladnjo govorjenih besedil (E) in preneseni ali poročani govor (D), študenti spoznajo skladenjsko strukturo slovenskega jezika in uzavestijo prvine upovedovanja ter možnosti skladenjskih modifikacij, tudi govorjenega jezika. Teoretično znanje znajo tako uporabiti pri praktični skladenjski analizi pisanih in govorjenih besedil ter razumejo pomen stilistike skladenjskih

struktur za upovedovanje v različnih okoliščinah. Učna enota Korpusno jezikoslovje (E), obvezna, 3. letnik (D), izbirna, 3. letnik, študente usmerja v spoznavanje temeljnih izhodišč korpusnega jezikoslovja, ki na jezik gleda kot na družbeni pojav, manifestirajoč se izključno v elektronskih besedilih, in smiselno strokovno uporabo korpusov, med drugimi govornih; za slovenščino je to *Korpus govornjene slovenščine (GOS)*, kjer so ob bok izhodiščno govornjenim besedilom z javno dostopnimi zvočnimi posnetki postavljena zapisana in po dogovorjenih načelih transkribirana besedila. Učna enota Jezikovna interpretacija narečnih besedil (E), obvezna, 3. letnik, izhaja iz govornjenih, tj. narečnih besedil slovenskih narečij in jih jezikoslovno sopostavlja knjižnim (govornjenim) besedilom (s poudarkom na analizi govornjenih narečnih besedil, predvsem s področja popularne kulture (glasbe, filma, gledališča, medijev); analiza besedil obsega obravnavo naglasa, samoglasniških in soglasniških sestavov, oblikospreminjevalnih in oblikotvornih vzorcev, skladenjskih značilnosti, besedja in besedilotvorja govornjenega besedila. Poglobljeno seminarsko delo omogoča uporabo in smiselno povezovanje narečjeslovnega teoretičnega znanja s praktičnim, razvijanje sposobnosti samostojnega analitičnega pristopa h (govornjenim narečnim) besedilom (ki jih študenti zapisujejo po dialektoloških zakonitostih) in pripravo na raziskovalno delo.

Sklep

Analiza zastopanosti kulture govora v študijskih programih Slovenski jezik in književnost UM FF kaže, da je ta v njih prisotna tako v splošnih kot v predmetnospecifičnih kompetencah prvo-, drugo- in tretjestopenjskega študija, pri čemer je tovrstnih vsebin največ na prvi stopnji, na kateri so tudi najbolj celostno obravnavane. To je razumljivo, saj so to vsebine, ki jih je treba na prvi stopnji študija temeljito usvojiti, na drugi se jih naučiti učinkovito uporabljati v (ne)pedagoške namene, na tretji pa jih uporabljati za poglobljeno raziskovanje jezika. Usvajanje govorne kompetence in utrjevanje njenega obvladovanja najpogosteje poteka kot skupinsko delo, ustna predstavitev seminarskih vaj/nalog, diskusija, tudi bralne vaje. Eksplicitno načrtovanje dviga kulture govorne zastopanosti je zastavljeno le v osmih jezikoslovnih učnih enotah, je pa vsaj kot oblika dela tudi sicer prisotno v večini učnih enot študijskega programa.

Začrtana vertikalna povezanost oz. nadgrajevanje kompetenc, tudi govornih, v celotnem šolskem sistemu sama po sebi izpostavlja prizadevanje za to, da bi preučili, koliko je kultura govora prisotna v drugih, tudi neslovenističnih študijskih programih, koliko na univerzitetni stopnji nadgrajuje usvojene kompetence iz srednje šole ter pomaga dokončno oblikovati govorno kompetentnega strokovnjaka.

Viri in literatura

- BEŠTER TURK, Marja 2011: Sporazumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jezik in slovstvo* 56/3–4. 122–127.
- Govorjeni korpus slovenščine (GOS)*: <http://www.korpus-gos.net/> (Dostop: 20. 3. 2019).
- KALIN GOLOB, Monika, 1996: *Jezikovni kotički in jezikovna kultura*. Ljubljana: Jutro.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1984: *Govorno dejanje – družbeno dejanje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja Ljubljana.
- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1991: *Sporazumevanje med željo, resnico in učinkom*. Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.
- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1992: *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina, BEŠTER, Marja, KRŽIŠNIK, Erika, 1994: *Pouk slovenščine malo drugače*. Trzin: Založba Different.
- LIPNIK, Jože, 1994a: *Mali čvek. Zbirka besedil h knjigi Metodika govorne vzgoje*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- LIPNIK, Jože, 1994b: Govorne igre in jezikovna ustvarjalnost otrok. *Pedagoška obzorja* 9/1. 24–35.
- LIPNIK, Jože, MATIČ, Radomir, 1993: *Metodika govorne vzgoje. Priručnik za delo vzgojiteljic in staršev*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- PULKO, Simona, 2007: *Sporočanje v osnovni šoli*. Maribor: Dravska tiskarna.
- Študijski programi Slovenski jezik in književnost*: <http://www.ff.um.si/oddelki/slovanski-jeziki-in-knjizevnosti/studijski-programi.dot> (Dostop: 20. 3. 2019).
- SKELA, Janez, 2005: The Communicative Approach to Foreign Language Teaching: Naturally Rational or Rationally Natural?. *Vestnik Društva za tuje jezike in književnosti Slovenije* 39/1–2. 93–112.
- SKELA, Janez, 2010: Tuji jeziki in materinščina: vljudni gostje v našem domu ali vsiljivci?. *Pot k jezikovni politiki v izobraževanju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. 136–164.
- VALH LOPERT, Alenka, 2005: *Kultura govora na Radiu Maribor*. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 36).
- VOGEL, Jerca, 2015: Modeli jezikovnega pouka pri predmetu slovenščina od leta 1990 do danes. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 173–183.
- ZADRAVEC PEŠEC, Renata, 1994: *Pragmatično jezikoslovje. Temeljni pojmi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Center za diskurzivne študije.
- ZEMLJAK JONTES, Melita, 2014: *Jezikovna kultura v teoriji in (šolski) praksi*. Maribor: Študentska založba Litera.
- ZEMLJAK JONTES, Melita, 2017: Čebļavčki, brbljavčki, čvekavčki in Mali čvek Jožeta Lipnika. Marko Jesenšek (ur.): *Med didaktiko slovenskega jezika in poezijo: ob 80-letnici Jožeta Lipnika = When Slovene Language Didactics Meets Poetry: Jože Lipnik's 80th Anniversary*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 119). 42–53.